

KALINA PĘDZIWIATR

Uniwersytet Łódzki

Wydział Nauk Geograficznych

Katedra Studiów Ludnościowych i Badań nad Usługami

**PRZEGLĄD DOROBKU
PROFESORA JERZEGO DZIECIUCHOWICZA
Z ZAKRESU STUDIÓW NAD KIERUNKAMI
ORAZ CZYNNIKAMI PRZEMIAN STRUKTURY
PRZESTRZENNEJ USŁUG**

5

**THE REVIEW OF PROFESSOR JERZY DZIECIUCHOWICZ
ACHIEVEMENTS IN THE RANGE OF STUDIES
ON THE DIRECTIONS AND THE CHANGES FACTORS
OF THE SERVICES SPATIAL STRUCTURE**

Artykuł wpłynął do redakcji 06.02.2014 r.; po recenzjach zaakceptowany 14.03.2014 r.

PĘDZIWIATR K., 2014, *Przegląd dorobku Profesora Jerzego Dzieciuchowicza z zakresu studiów nad kierunkami oraz czynnikami przemian struktury przestrzennej usług* [w:] Klima E. (red.), *Ludność, Mieszkalnictwo, Usługi – w 70. rocznicę urodzin Profesora Jerzego Dzieciuchowicza. Population, Housing, Services – 70th Anniversary of Professor Jerzy Dzieciuchowicz*, „Space–Society–Economy” 13, Department of Population and Services Studies, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 299–310. /ISSN 1733-3180/

Mgr Kalina Pędziwiatr, doktorantka, Uniwersytet Łódzki, Katedra Studiów Ludnościowych i Badań nad Usługami, ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź; e-mail: kalinex@vp.pl

STRESZCZENIE

Studia nad kierunkami oraz czynnikami przemian struktury przestrzennej usług są najmłodszym nurtem badawczym profesora Jerzego Dzieciuchowicza, jednak w ostatnich latach to im poświęcił on najwięcej uwagi. Istotnym

jest fakt, iż Profesor objął swoimi badaniami cały sektor usługowy, w tym usługi rynkowe, usługi nierynkowe oraz usługi dla producentów i biznesu. Dokonał przy tym kilku typologii oraz wyznaczył tendencje przemian. W swoich pracach Jerzy Dzieciuchowicz zwracał również uwagę na nowe zjawiska związane z usługami. Wyeksponował także rolę handlu wielkopowierzchniowego oraz ukazał sposób, w jaki należy go badać.

SŁOWA KLUCZOWE: *usługi rynkowe, usługi nierynkowe, usługi dla producentów i biznesu, handel, dorobek naukowy, Jerzy Dzieciuchowicz*

Badania z zakresu studiów nad kierunkami oraz czynnikami przemian struktury przestrzennej usług są najmłodszym nurtem zainteresowań profesora Jerzego Dzieciuchowicza. Profesor po raz pierwszy poruszył tę tematykę w publikacji *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji* (2005), która została wydana pod jego redakcją. Przedmiotem tego opracowania są procesy wzrostu i przestrzennych przekształceń strukturalnych w sferze usług rynkowych w Łodzi podczas transformacji ustrojowej i społeczno-ekonomicznej. W badaniach uwagę zwrócono przede wszystkim na ogólne tendencje rozwoju, kierunki i dynamikę zmian w rynkowych firmach usługowych oraz przestrzenne przemiany usług rynkowych w mieście. W analizie restrukturyzacji badanej strefy usług największy nacisk położono na przekształcenia struktury wielkościowej, własnościowej i branżowej. Natomiast struktura przestrzenna usług rynkowych w mieście rozpatrywana była w układzie statycznym. Podstawowym celem opracowania *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji* jest ukazanie ogólnych tendencji i mechanizmów rozwoju, roli w życiu gospodarczym oraz restrukturyzacji usług rynkowych w Łodzi w dobie transformacji. Odrębnym celem było ustalenie stopnia zróżnicowania przestrzennego tej sfery usług i opracowanie dla niej typologii przestrzennej.

Opracowanie składa się z dwóch części. Część pierwsza, mająca charakter ogólny, skupia się na omówieniu rozwoju i struktury przestrzennej usług rynkowych. Przedstawia także próbę typologii przestrzennej tego rodzaju usług. Część drugą poświęcono opisowi problemów związanych z funkcjonowaniem i rozwojem wybranych rodzajów usług rynkowych. Jako kryteria wyboru usług, które poddano badaniu, przyjęto bardzo wysokie tempo wzrostu, szeroki zasięg różnorodnych procesów restrukturyzacyjnych oraz dostępność wiarygodnych i wyczerpujących tematykę materiałów źródłowych. Kryteria te spełniało siedem rodzajów usług rynkowych: handel wielkopowierzchniowy, apteki, stacje benzynowe, gastronomia, ubezpieczenia, pośrednictwo w obrocie nieruchomościami i działalność komunalna. Praca zakończona jest podsumowaniem wyników badań i podaniem najważniejszych wniosków.

Profesor J. Dzieciuchowicz jest nie tylko redaktorem opracowania *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, ale także autorem wprowadzenia do tematyki badań, podsumowania i dwóch zawartych w pracy artykułów. Pierwszy z nich – *Rozwój i struktura przestrzenna usług rynkowych* – dotyczy problematyki badawczej, rozwoju i struktury przestrzennej oraz typologii przestrzennej usług rynkowych, a także tendencji rozwojowych oraz przemian strukturalnych i przestrzennych w tego typu usługach. Wyniki badań dotyczących usług rynkowych w okresie transformacji przeprowadzonych przez Profesora wskazują na powstanie w Łodzi warunków szczególnie sprzyjających rozwojowi tych usług, które mają coraz większy wpływ na jakość życia mieszkańców miasta i jego zagospodarowanie przestrzenne. Najlepszą dostępnością do badanych usług cechuje się śródmieście oraz dzielnice przemysłowo-składowe, natomiast najslabszą najstarsze osiedla mieszkaniowe i dzielnice akademickie. W Łodzi przeważają małe rynkowe firmy usługowe, wśród których szczególną dynamiką rozwojową wyróżniają się firmy związane z finansami oraz transportem i łącznością.

W drugim artykule Profesora zamieszczonym w tej publikacji – *Typologia przestrzenna usług rynkowych* – podjęto próbę stworzenia dwóch typologii. Do wyodrębnienia obydwu posłużył zbiór liczący 24 cechy diagnostyczne (12 dla każdej typologii). Znalazły się w nim zmienne określające: rolę rynkowych firm usługowych w gospodarce miasta, ich potencjał, gęstość, struktura według wielkości sektorów własnościowych i rodzajów działalności, struktura przestrzenna pracujących w usługach rynkowych wraz z ich podziałem własnościowym i branżowym, a także dostępność tego typu usług w przestrzeni wielkomiejskiej. W ramach typologii przestrzennej rynkowych firm usługowych J. Dzieciuchowicz wyróżnił sześć typów usługowych jednostek geodezyjnych:

Typ 1 – ogólnego niedorozwoju i niskiej dostępności rynkowych firm usługowych, zwłaszcza handlowych, przy ogólnej specjalizacji w dziedzinie transportu i łączności.

Typ 2 – wysokiego udziału firm w sekcji hotele i restauracje oraz sekcji pozostałych usług rynkowych, przy równoczesnej względnej dominacji podmiotów sektora publicznego.

Typ 3 – o specjalizacji w zakresie obsługi nieruchomości i firm, a także handlu detalicznego, przy ogólnej niskiej dostępności usług.

Typ 4 – wyjątkowo wysokiej względnej dominacji podmiotów sektora publicznego i silnej specjalizacji w obsłudze nieruchomości i firm oraz w handlu hurtowym.

Typ 5 – o specjalizacji w dziedzinie handlu i napraw, przy relatywnej przewadze dość dużych firm.

Typ 6 – szczególnie wysokiego potencjału, gęstości oraz złożonej struktury branżowej i własnościowej usług rynkowych.

Natomiast w ramach typologii przestrzennej pracujących w usługach rynkowych J. Dzieciuchowicz wyodrębnił 11 typów relatywnie jednorodnych obrębów geodezyjnych:

Typ 1 – bardzo niskiej dostępności usług rynkowych, powiązanej ze specjalizacją w dziedzinie handlu i napraw.

Typ 2 – względnej dominacji handlu i napraw, towarzyszącej niskiej ogólnej gęstości pracujących w usługach rynkowych.

Typ 3 – dość wysokiej gęstości pracujących w usługach rynkowych, zbieżnej z silną specjalizacją w obsłudze nieruchomości i firm.

Typ 4 – niskiej dostępności usług rynkowych, powiązanej z bardzo silną względną dominacją pracujących w transporcie i łączności.

Typ 5 – silnej względnej dominacji pracujących w sektorze publicznym usług rynkowych, przy specjalizacji w obsłudze nieruchomości i firm.

Typ 6 – dość dużej gęstości pracujących w usługach rynkowych i złożonej ich strukturze branżowej, powiązanej ze szczególnie silną dominacją małych firm.

Typ 7 – wyjątkowo wysokiego udziału pracujących w transporcie i łączności, przy względnej dominacji pracujących w sektorze publicznym.

Typ 8 – wyjątkowo dużego potencjału, wysokiej gęstości usług rynkowych i względnej dominacji pośrednictwa finansowego.

Typ 9 – bardzo wysokiego udziału pracujących w hotelach i restauracjach, przy względnej dominacji dużych firm.

Typ 10 – stosunkowo wysokiego udziału pracujących w sekcji pozostałych usług rynkowych, przy względnej dominacji sektora publicznego.

Typ 11 – silnej względnej dominacji pracujących w pośrednictwie finansowym, powiązanej z bardzo wysoką gęstością pracujących w usługach rynkowych.

W 2009 r. typologia przestrzenna pracujących w usługach rynkowych ukazała się również w języku angielskim w artykule J. Dzieciuchowicza *Spatial typology of market services in Łódź*, zawartym w publikacji *Theoretical and Empirical Researches on Services during Socio-Economic Changes*. Umożliwiło to dotarcie do szerszego kręgu osób zainteresowanych tematyką usług rynkowych, także poza granicami Polski.

Profesor J. Dzieciuchowicz zajmował się także tematyką usług nierynkowych. W roku 2006 pod jego redakcją ukazała się praca *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*. Problematyka badawcza podjęta w tym opracowaniu skupia się głównie na ukazaniu ogólnej tendencji rozwojowej oraz charakterystycznych właściwości struktury i typologii przestrzennej usług nierynkowych w Łodzi w czasie transformacji. Uwzględnia się w niej podział firm usługowych ze względu na ich wielkość, własność, dostępność oraz branże, do których przynależą. Odrębny zakres zagadnień reprezentowany jest przez

indywidualne właściwości rozwoju, układów przestrzennych i lokalizacji podmiotów oraz ilościowe i jakościowe cechy zasobów pracy określonych branż nierynkowych firm usługowych. Dodatkową kwestię stanowią zakres i następstwa dynamicznych zmian legislacyjnych odnoszących się do rozważnych dziedzin działalności usługowej, a także zasięg zmian systemów organizacyjnych oraz procesów komercjalizacji i prywatyzacji w badanej sferze usług.

Cała praca składa się z dwóch części – ogólnej i szczegółowej. Część ogólna obejmuje trzy pierwsze rozdziały, w których omówiono istotę i cechy dystynktywne oraz zakres problematyki badawczej usług nierynkowych, a także ich ogólne tendencje rozwojowe, strukturę i typologię przestrzenną na obszarze Łodzi. Do części ogólnej zaliczona jest również, zawarta w zakończeniu opracowania, syntetyczna charakterystyka dynamiki, kierunków i mechanizmów rozwoju oraz przemian strukturalnych i przestrzennych, zarówno całej sfery usług nierynkowych, jak też analizowanych branż. W części szczegółowej scharakteryzowano procesy rozwojowe, przekształcenia organizacyjne, strukturalne i przestrzenne, a także dokonano analizy zagadnień lokalizacyjnych w wybranych dziedzinach reprezentujących każdą z czterech badanych sekcji usług nierynkowych. Badaniom szczegółowym poddano rozwój i funkcjonowanie w przestrzeni miejskiej Łodzi wybrane rodzaje usług nierynkowych: szkolnictwo na poziomie podstawowym, gimnazjalnym, średnim i wyższym, policję i straż miejską, służbę zdrowia, pomoc społeczną oraz pozarządowe usługi społeczne.

Podobnie, jak w przypadku publikacji na temat usług rynkowych, Profesor w opracowaniu *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi* przygotował wstęp, zakończenie oraz dwa artykuły dotyczące rozwoju i struktury przestrzennej, a także typologii przestrzennej usług nierynkowych. Pierwszy z nich – *Rozwój i struktura przestrzenna usług rynkowych* – obejmuje problematykę rozwoju i struktury przestrzennej usług nierynkowych w Łodzi w latach 1992–2003. Szczególna uwaga zwrócona została na zróżnicowanie przestrzenne potencjału tego typu usług, mierzonego liczebnością podmiotów gospodarczych oraz na strukturę tych podmiotów według wielkości, form własności i rodzajów działalności. Przedstawiono również strukturę przestrzenną osób zatrudnionych w usługach nierynkowych, uwzględniając ich podział działowy i własnościowy. Oddzielnym zagadnieniem poruszonym w artykule jest dostępność analizowanych usług w przestrzeni wielkomiejskiej. Jako główny cel Profesor obrał ustalenie ogólnej tendencji rozwojowej sfery usług nierynkowych w okresie transformacji społeczno-gospodarczej oraz stopnia ich przestrzennego zróżnicowania na obszarze Łodzi. Artykuł ten ukazuje, jak ważny wpływ na poziom i jakość życia ludności miasta mają usługi nierynkowe. Ponadto, w artykule tym Profesor zwrócił uwagę na głębokie przemiany struktury branżowej

nierynkowych firm usługowych oraz bardzo silne zróżnicowanie rozmieszczenia rozważanych usług i udziału osób w nich pracujących w przestrzeni miejskiej Łodzi.

W drugim artykule autorstwa Profesora J. Dzieciuchowicza – *Typologia przestrzenna usług nierynkowych* – podjęto próbę stworzenia typologii usług nierynkowych. Do jej wydzielenia posłużył zbiór dziewięciu cech diagnostycznych opisujących szczególnie ważne aspekty badanej sfery działalności usługowej. W zbiorze tym znalazły się zmienne rozpatrywane z punktu widzenia znaczenia usług nierynkowych w strukturze działalności pozarolniczej, ich potencjału określonego liczbą podmiotów gospodarczych i pracowników, gęstości pracujących na 1 ha, wielkości firm i ich form własności, rodzaju działalności oraz ich dostępności. Po zastosowaniu metody *k-średnich* wyodrębniono osiem typów skupień charakteryzujących się indywidualną kombinacją wartości standaryzowanych cech diagnostycznych:

Typ 1 – bardzo wysokiej koncentracji względnej dominacji dużych nierynkowych firm usługowych, zbieżnej z silną specjalizacją w dziedzinie administracji i obrony narodowej.

Typ 2 – wyjątkowo dużych zasobów i gęstości pracujących w usługach nierynkowych, przy względnej nadwyżce zatrudnionych w administracji i obronie narodowej.

Typ 3 – dużych zasobów i wysokiej gęstości pracujących w usługach nierynkowych, przy specjalizacji w dziedzinie ochrony zdrowia i opieki społecznej.

Typ 4 – słabo zaznaczonej specjalizacji w dziedzinie edukacji, powiązanej z niewielką względną nadwyżką udziału pracujących w sektorze prywatnym usług nierynkowych.

Typ 5 – silnej specjalizacji w dziedzinie ochrony zdrowia i opieki społecznej, zbieżnej ze względną dominacją dużych nierynkowych firm usługowych.

Typ 6 – bardzo silnej względnej dominacji dużych firm, powiązanej ze znacznymi zasobami i gęstością pracujących oraz ze specjalizacją w dziedzinie edukacji.

Typ 7 – silnej koncentracji w dziedzinie administracji i obrony narodowej, przy wysokim udziale pracujących w sektorze publicznym usług nierynkowych.

Typ 8 – bardzo niskiej dostępności usług nierynkowych, przy wyraźnej specjalizacji w ochronie zdrowia i opiece społecznej.

Wśród badań prowadzonych w zakresie geografii usług Profesor J. Dzieciuchowicz zajął się także tematyką usług skierowanych dla pracodawców i biznesu. W 2009 r. pod jego redakcją wydana została publikacja *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej*. Problematyka badawcza tego opracowania dotyczy przede wszystkim roli usług dla producentów i biznesu w całym sektorze usługowym, ich rozwoju i przemian strukturalnych, a zwłaszcza kształtowania przez tego typu usługi przestrzeni wielkomiejskiej

Łodzi w warunkach gospodarki rynkowej. Problematyka obejmuje zagadnienia ogólne, odnoszące się do indywidualności badanych usług oraz ich charakterystyki rozpatrywanej z punktu widzenia rozwoju, struktury i typologii przestrzennej, a także zagadnienia szczegółowe, które dotyczą określonych działań działalności usługowych.

W opracowaniu zawarte jest dwanaście artykułów, w tym pięć autorstwa profesora J. Dzieciuchowicza. Pierwszy z nich – *Indywidualność usług dla producentów i biznesu* – stanowi teoretyczne wprowadzenie do tematyki omawianych w publikacji usług. Wskazana jest w nim m.in. pozycja usług dla producentów i biznesu, ich dotychczasowy podział oraz klasyfikacje. W kolejnym artykule pt. *Rozwój usług dla producentów i biznesu w Łodzi* opisane zostały cztery, wyróżnione przez Profesora, okresy rozwoju tego typu usług w Łodzi. Ich analiza wykazała, iż firmy świadczące usługi dla producentów i biznesu zajmują obecnie ważną pozycję w życiu gospodarczym Łodzi. Pozycja ta zdecydowanie uległa wzmocnieniu w latach 1992–2004, przy czym struktura badanych usług podlegała w tym okresie różnokierunkowym zmianom. Artykuł *Struktura przestrzenna usług dla producentów i biznesu* ukazuje rolę wybranych usług w kształtowaniu przestrzeni miejskiej na przykładzie Łodzi. Profesor zidentyfikował w nim także elementy i stopień zmienności głównych struktur przestrzennych oraz wskazał prawidłowości formowania wspomnianych usług w warunkach wielkomiejskich w dobie transformacji i globalizacji. Przeprowadzone przez J. Dzieciuchowicza badania wykazały bardzo nierównomierne rozmieszczenie firm świadczących usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni miejskiej. Rozmieszczenie firm w poszczególnych obrębach geodezyjnych charakteryzuje się spadkiem liczby firm w kierunku odśrodkowym. Jeszcze wyższym poziomem zmienności przestrzennej i silniejszą tendencją dośrodkową cechują się rozkłady terytorialne liczby pracujących i gęstości pracujących w badanej grupie usług. Ponadto struktura usług dla producentów i biznesu zdominowana jest przez małe firmy, w których wiodącą rolę odgrywają podmioty prywatne.

W jednym z artykułów – *Typologia przestrzenna usług dla producentów i biznesu* – J. Dzieciuchowicz dokonał typologii usług dla producentów i biznesu. Do wydzielenia ośmiu typów obrębów geodezyjnych posłużono się jedenaściami cechami diagnostycznymi, uwzględniającymi m.in. potencjał i gęstość pracujących w usługach dla firm, wielkość firm, sektory własnościowe i rodzaje działalności oraz dostępność miejsc pracy w wybranych usługach. Nazwy poszczególnych typów utworzono od ich najbardziej wyróżniających się cech:

Typ 1 – bardzo wysoka względna dominacja pracujących w informatyce i działalności pokrewnej, przy uprzywilejowanej pozycji dużych firm.

Typ 2 – względna przewaga dużych firm, przy bardzo silnej specjalizacji w zakresie działalności wchodzących w skład grupy innych działów usług dla producentów i biznesu.

Typ 3 – wyjątkowo duży potencjał i gęstość usług dla firm, przy względnej dominacji dużych podmiotów i działu pozostałych działalności związanych z prowadzeniem interesów.

Typ 4 – względna nadwyżka pracujących w handlu hurtowym i komisowym, przy dominacji dużych firm.

Typ 5 – silne uprzywilejowanie transportu i gospodarki magazynowej oraz słabsze grupy innych działów usług dla firm.

Typ 6 – silna specjalizacja w dziedzinie działalności pomocniczej związanej z pośrednictwem finansowym i ubezpieczeniami.

Typ 7 – względna dominacja działu obejmującego pozostałą działalność związaną z prowadzeniem interesów oraz grupy innych działów usług dla firm.

Typ 8 – złożona struktura działowa pracujących w usługach dla producentów i biznesu, przy nieco wyższych od przeciętnych zasobach i gęstości pracujących w tej dziedzinie gospodarki.

Profesor J. Dzieciuchowicz jest również autorem ostatniego artykułu w publikacji z 2009 r. Jest to artykuł *Rozwój i funkcjonowanie usług dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej Łodzi – ogólne prawidłowości*. Stanowi on podsumowanie zgromadzonych w publikacji wyników badań, ale wskazuje także perspektywy dla rozwoju usług dla producentów i biznesu na terenie Łodzi. Szczególnie istotny dla dalszego postępu w tym zakresie może okazać się rozwój informatyki i telekomunikacji, który spowoduje pojawienie się nowych rodzajów usług skierowanych dla firm.

Pierwszym w pełni samodzielnym opracowaniem profesora J. Dzieciuchowicza z zakresu badań nad usługami jest praca *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej. Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie* (2012). Profesor przedstawia w nim zasadnicze kwestie terminologiczne, klasyfikacje i zagadnienia badawcze związane z centrami handlowymi, które w jego opinii stanowią odrębną kategorię przestrzeni tranzytowych, generując jednocześnie niespotykany wcześniej przepływ ludzi i towarów. Badania obejmują także genezę i etapy rozwoju centrów, ich lokalizację ogólną i szczegółową wraz z czynnikami lokalizacji, funkcjonowanie w badanych centrach skupisk placówek handlowych oraz zachowania konsumenckie odwiedzających je klientów.

Głównym celem pracy jest „określenie indywidualności wielkich centrów handlowych, ze szczególnym zwróceniem uwagi na historię miejsca ich powstania i kierunki rozwoju, specyfikę lokalizacji i jej uwarunkowania, oryginalność założeń urbanistycznych i wewnętrznej organizacji przestrzennej oraz specjalizację funkcjonalną tego rodzaju obiektów, cechy wyróżniające

zachowania konsumenckie ich klientów, w tym identyfikację wiodących kierunków ich napływu i związanego z tym zasięgu i intensywności przestrzennego oddziaływania danych centrów oraz wyjaśnienie fenomenu ich sukcesu komercyjnego i ogromnej popularności” (Dzieciuchowicz 2012). Dodatkowym celem badań jest porównanie wielkiego wewnątrzmińskiego (Manufaktury w Łodzi) i podmiejskiego centrum handlowego (Ptak w Rzgowie).

Praca składa się z pięciu rozdziałów zróżnicowanych pod względem objętości. W rozdziale wstępnym sformułowano problematykę badawczą, przedmiot, cele i układ pracy. Drugi rozdział prezentuje podstawowe zagadnienia terminologiczne, rodzaje, genezę i rozwój (w Polsce i na świecie), lokalizację, założenia architektoniczne oraz funkcje wielkopowierzchniowych obiektów handlowych, a także opisuje klientów centrów handlowych i ich zachowania konsumenckie. Rozdział trzeci poświęcono charakterystyce rozwoju, lokalizacji i funkcjonowania wewnątrzmińskiego centrum handlowego, jakim jest Manufaktura. Rozdział czwarty zawiera natomiast, analogicznie do Manufaktury, opis podmiejskiego centrum handlowego Ptak. Ostatni rozdział stanowi podsumowanie wyników badań i porównanie obydwu centrów handlowych, które poddano badaniu.

J. Dzieciuchowicz w publikacji *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej. Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie* (2012) ukazał w pełni indywidualność wewnątrzmińskiego i peryferyjnego centrum handlowego i wskazał jej przyczyny, do których zaliczył historię powstania tych miejsc, ich lokalizację oraz zagospodarowanie terenu, strukturę własnościową, funkcje podmiotów handlowych i usługowych oraz zachowania konsumenckie klientów. Przedstawił również wpływ, jaki na rozwój społeczno-ekonomiczny w skali lokalnej i regionalnej wywierają centra handlowe, osiągające współcześnie pozycję węzłów w sieci handlowej miasta i regionu.

W 2012 r. J. Dzieciuchowicz napisał artykuł pt. *Nowa geografia handlu*, który został opublikowany w 12 numerze czasopisma „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”. Celem tego opracowania jest wyjaśnienie genezy nowej geografii handlu oraz wskazanie jej głównych problemów badawczych. Tło dla tej problematyki stanowi tradycyjne podejście stosowane w geografii handlu. W opracowaniu poddano analizie zagadnienia wchodzące w zakres nowej geografii handlu w krajach zachodnich. Zaliczono do nich: koncentrację i restrukturyzację handlu w przestrzeni, sieci zaopatrzenia handlu, obszary wykluczenia handlowego, geografii handlu międzynarodowego oraz geografii handlu wirtualnego. Profesor wskazał również tradycyjne i nowoczesne nurty badawcze geografii handlu w Polsce. Opracowanie podzielone jest zasadniczo na dwie części. Część pierwsza stanowi charakterystykę nowej geografii handlu w krajach zachodnich na tle tradycyjnych nurtów badawczych.

Natomiast część druga porusza tematykę ewolucji problematyki geografii handlu w Polsce.

Analiza literatury materiałów źródłowych pozwoliła J. Dzieciuchowiczowi na stwierdzenie, iż rozwój nowej geografii handlu zapoczątkowany został w latach 90. XX wieku w krajach zachodnich, jako opozycja do dominujących wcześniej badań dotyczących związków między lokalizacją i przestrzenną organizacją handlu oraz zachowaniami przestrzennymi konsumentów. Nowa geografia handlu skupiła się na współczesnych zmianach handlu w przestrzeni społeczno-ekonomicznej. W Polsce zainteresowanie tą problematyką zaczęło rozwijać się za sprawą transformacji systemowej. Początkowo za najważniejsze w tej dziedzinie badawczej uważane były prace badawcze koncentrujące się na dynamicznych przekształceniach strukturalnych handlu detalicznego na terenie kraju w różnych skalach przestrzennych. W późniejszych latach więcej uwagi zaczęto poświęcać funkcjonowaniu wielkich centrów handlowych w przestrzeni miejskiej.

Najnowszą samodzielną publikacją profesora J. Dzieciuchowicza jest praca *Handel w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi* (2013). Składa się ona z wprowadzenia, sześciu rozdziałów merytorycznych oraz zakończenia. W rozdziale pierwszym poruszana jest tematyka nowej geografii handlu. Rozdział drugi dotyczy rozwoju handlu w Łodzi w podziale na cztery, zaproponowane przez Profesora, okresy czasowe. W kolejnych czterech rozdziałach J. Dzieciuchowicz dokonał charakterystyki ogólnych zagadnień dotyczących handlu detalicznego, handlu hurtowego oraz handlu samochodowego w przestrzeni Łodzi. W przypadku każdego z wymienionych rodzajów handlu zbadana została struktura przestrzenna placówek handlowych, struktura przestrzenna pracujących w handlu i dostępność placówek handlowych. W opracowaniu tym Profesor podejmuje się także stworzenia czterech klasyfikacji dotyczących handlu: typologii przestrzennej handlu ogółem, typologii przestrzennej handlu detalicznego, typologii przestrzennej handlu hurtowego, a także typologii przestrzennej handlu samochodowego.

Studia nad kierunkami oraz czynnikami przemian struktury przestrzennej usług są najmłodszym nurtem badawczym J. Dzieciuchowicza, jednak w ostatnich latach to im poświęcił najwięcej uwagi. Istotnym jest fakt, iż Profesor objął swoimi badaniami cały sektor usługowy, dokonując przy tym różnych typologii oraz wyznaczając tendencje przemian. W swoich pracach J. Dzieciuchowicz zwracał również uwagę na nowe zjawiska związane z usługami. Wyeksponował także rolę handlu wielkopowierzchniowego oraz ukazał sposób, w jaki należy go badać.

LITERATURA

- Dzieciuchowicz J. (red.), 2005, *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 252 s.
- Dzieciuchowicz J., 2005, *Problematyka badawcza usług rynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 3–6.
- Dzieciuchowicz J., 2005, *Rozwój i struktura przestrzenna usług rynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 7–46.
- Dzieciuchowicz J., 2005, *Tendencje rozwojowe oraz przemiany strukturalne i przestrzenne w usługach rynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 249–252.
- Dzieciuchowicz J., 2005, *Typologia przestrzenna usług rynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi rynkowe w Łodzi w dobie transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 47–64.
- Dzieciuchowicz J. (red.), 2006, *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, ss. 242.
- Dzieciuchowicz J., 2006, *Ilościowe i jakościowe zmiany sfery usług nierynkowych w przestrzeni miejskiej* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 229–235.
- Dzieciuchowicz J., 2006, *Istota oraz cechy dystynktywne sfery usług nierynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 3–10.
- Dzieciuchowicz J., 2006, *Rozwój i struktura przestrzenna usług nierynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 11–31.
- Dzieciuchowicz J., 2006, *Typologia przestrzenna usług nierynkowych* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi nierynkowe w przestrzeni miejskiej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 32–41.
- Dzieciuchowicz J., 2008, *Spatial typology of market services in Łódź* [w:] Rochmińska A. (red.), *Theoretical and Empirical Researches on Services during Socio-Economic Changes*, „Space–Society–Economy” 8, Wydawnictwo Department of Space Economy and Spatial Planning, Łódź, s. 121–131.
- Dzieciuchowicz J. (red.), 2009, *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 190 s.
- Dzieciuchowicz J., 2009, *Indywidualność usług dla producentów i biznesu* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 5–17.
- Dzieciuchowicz J., 2009, *Rozwój i funkcjonowanie usług dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej Łodzi – ogólne prawidłowości* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 184–190.

- Dzieciuchowicz J., 2009, *Rozwój usług dla producentów i biznesu w Łodzi* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 18–31.
- Dzieciuchowicz J., 2009, *Struktura przestrzenna usług dla producentów i biznesu* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 32–49.
- Dzieciuchowicz J., 2009, *Typologia przestrzenna usług dla producentów i biznesu* [w:] Dzieciuchowicz J. (red.), *Usługi dla producentów i biznesu w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 50–60.
- Dzieciuchowicz J., 2012, *Wielkie centrum handlowe w przestrzeni miejskiej i podmiejskiej. Manufaktura w Łodzi i Ptak w Rzgowie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 142 s.
- Dzieciuchowicz J., 2012 (2013), *Nowa geografia handlu*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica” 12, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 37–53.
- Dzieciuchowicz J., 2013, *Handel w przestrzeni wielkomiejskiej. Przykład Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 180 s.

ABSTRACT

A study on the trends and factors that change the spacial structure of services is the latest current of Professor Jerzy Dzieciuchowicz. However, in recent years, he dedicated the most of his attention to it. It is essential to say that he included the whole service sector in his research, together with market services, non-market services as well as services for producers and businesses. At the same time, he made several typologies and set the tendencies for changes. In his works, Jerzy Dzieciuchowicz also drew attention to the new phenomena related to the services. He emphasized the role of large-format trade and showed the way it should be explored.

KEYWORDS: *market services, non-market services, services for producers and business, trade, academic achievements, Jerzy Dzieciuchowicz*